

Małgorzata Minchberg

Edukacja
twórczego doświadczenia,
czyli o edukacji przestrzennej
w praktyce szkolnej

Redakcja merytoryczna
Wydział Rozwoju Kompetencji Kluczowych
Marzena Murawska
Agnieszka Jaworska

Redakcja językowa i korekta
Marzena Odzimek-Jarosińska

Projekt okładki, layout,
redakcja techniczna, skład
Barbara Jechalska

© Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2024
Wydanie I

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
1. Czym jest edukacja przestrzenna?	4
2. Jak rozumieć przestrzeń w kontekście edukacji?	5
3. Dlaczego ważna jest edukacja przestrzenna?	6
4. Jak edukować o przestrzeni, wykorzystując naukowe osiągnięcia?	7
5. Jak w edukacji szkolnej uczyć o przestrzeni, uwzględniając podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej?	8
6. Jak realizować projekt edukacyjny w warunkach szkolnych?	9
Podsumowanie	11
Bibliografia	13
O autorce	14

Wstęp

Dziś uczymy się, tak po prostu żyjąc i rozwiązując napotkane problemy, bo dynamiczne zmiany w otaczającym nas świecie zdecydowanie wyprzedzają wszelkie programy i systemowe opracowania edukacyjne. Cechą nowoczesnej edukacji jest nie tylko jej interdyscyplinarność, lecz także wielozmysłowość w działaniach, co skutkuje powszechnym, komplementarnym wychowywaniem w zgodzie z naturą i potrzebami człowieka. Miejsc i sposobów pozyskiwania wiedzy jest wiele. Jednym z nich jest edukacja przestrzenna w praktyce szkolnej¹ – zagadnienia z nią związane omawiam w niniejszej publikacji. Treści kieruję szczególnie do nauczycieli i nauczycielek uczących na drugim etapie edukacyjnym, czyli w klasach 4–8 szkoły podstawowej.

Każdy z nas został wyposażony w kreatywność. Jednak z różnych powodów nie każdy ją wykorzystuje i rozwija w pełni, czyli przechodzi od swoich potencjalnych możliwości do twórczego działania. Aby sprostać wymaganiom nowoczesnej edukacji, powinniśmy aktywować zarówno twórczość własną, jak i uczniów w procesach edukacyjnych. Wymuszają to na nas dynamiczne zmiany współczesnego świata, którym musimy stawić czoła. **Twórczość staje się narzędziem do aktywowania procesów edukacyjnych i wychowawczych, umożliwiając przekształcanie otoczenia i własnego życia.** Pozwala ona też na wykorzystywanie wszystkich zmysłów w działaniach w przestrzeni. Jeśli jest świadomie kształtowana, to wychowuje młodego człowieka i wpływa na ludzkie zachowania. Realizując projekty w szkole, nowoczesny nauczyciel tworzy przestrzeń uczenia się, a dzięki temu może mieć realny wpływ na otaczające nas środowisko. Jak rozumieć edukację przestrzenną w praktyce szkolnej? Dlaczego ważna jest dziś edukacja przestrzenna? Jaką rolę pełni przestrzeń, w której zachodzi proces edukacji? Jak wprowadzać treści z edukacji przestrzennej w praktyce szkolnej? Jak podstawa programowa ujmuje treści edukacji przestrzennej? Odpowiedzi na te pytania można odnaleźć w niniejszym materiale dydaktycznym.

1. Czym jest edukacja przestrzenna?

Edukacja przestrzenna jest propozycją twórczego nauczania kompetencji przestrzennych w praktyce szkolnej². Treści dotyczące nauczania o przestrzeni są realizowane na różnych przedmiotach: temat o cechach trójwymiaru podejmujemy na matematyce (geometrii), o środowisku naturalnym – na przyrodzie i geografii, o kulturowych zasobach lokalnych – na historii, języku polskim czy plastyce, gdzie dodatkowo rozważamy elementy wiedzy o sztuce i ją praktykujemy (tworząc prace związane z architekturą, rzeźbą). Konstruowania i bazowych umiejętności projektowania uczymy na technice. Warto te treści objaśnić i scalić w działaniu, ale najpierw należy określić wspólne cele, które będą realizowane na wszystkich

---

¹ Minchberg M., (2022), *Interdyscyplinarna edukacja przez sztukę. Budowanie środowiska estetycznego wychowania*, Warszawa: Wydawnictwo APS.

² Wantuch-Mantla D., Martyka A., (2021), *Powszechna edukacja architektoniczna. Doświadczenia polskie i kształcenie incydentalne*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.

przedmiotach. Celem edukowania przestrzennego jest budowanie świadomości o przestrzeni, jej optymalnym wykorzystaniu i estetyce formowania środowiska zbudowanego, czyli kształcenie wrażliwości na jakość otoczenia z wykorzystaniem interdyscyplinarnej wiedzy i praktycznych umiejętności, takich jak: obliczanie, badanie, wnioskowanie, rysowanie, komponowanie przestrzenne czy posługiwanie się nowymi technologiami. Proces uczenia się wynika z twórczych działań i bliski jest procesowi badawczemu. Twórczość to jeden z najbardziej efektywnych sposobów kształtowania kompetencji przyszłości – kreatywnego i krytycznego myślenia oraz umiejętności współpracy. Fundamentalną rolę odgrywa przestrzeń, w jakiej zachodzą procesy edukacyjne, a sztuka staje się elementem łączącym różne przedmioty w twórczym działaniu. Sposoby nauczania uwzględniają naturę nastolatka i prawa neurodydaktyki, bo zainspirowana sztuką młodzież doświadcza, próbuje, czasem błądzi, aby w konsekwencji znaleźć najlepsze rozwiązania dla wyznaczonego zadania projektowego. Uczniowie nabywają umiejętności świadomego kształtowania otaczającej ich przestrzeni i rozumienia estetyki otoczenia. Nie tylko walor wizualny ma znaczenie, lecz także dbałość o wspólną przestrzeń (dzięki kształtowaniu swojego miejsca) i odpowiedzialność za jej używanie według zasad zrównoważonego rozwoju. Edukacja w realnej przestrzeni i o przestrzeni z uważnością na otoczenie (społeczne, przyrodnicze) jest koniecznością w zmieniającej się rzeczywistości obciążonej kryzysem klimatycznym. Tak będzie wyglądać nasza przyszłość, jak będziemy postrzegać otaczającą nas przestrzeń i odnosić się do zachodzących relacji między nią a nami.

Główne cele edukacji przestrzennej:

- 1) Kształcenie trzech podstawowych kompetencji XXI wieku – krytycznego myślenia, postawy kreatywnej i umiejętności współpracy wynikającej z globalnego spojrzenia na problemy.
- 2) Kształtowanie umiejętności rozumienia przyczynowości i skutków w rozwiązywaniu problemów w skali mikro, które posłużą jako trening do przyszłych makrorozwiązań.
- 3) Uwrażliwianie na jakość otoczenia i współczesne problemy oraz wzmacnianie empatycznego odczuwania w lokalnych społecznościach.
- 4) Wzmacnianie odpowiedzialnego współtwórcy środowiska zbudowanego i użytkownika przestrzeni naturalnych.

2. Jak rozumieć przestrzeń w kontekście edukacji?

Edukacja przestrzenna może budzić różne skojarzenia: możemy ją rozumieć dosłownie jako edukację o przestrzeni fizycznej, która polega na nauczaniu treści matematycznych, fizycznych czy geograficznych. Wówczas zajmujemy się miejscami, w których człowiek żyje i pracuje oraz jego relacjami z otaczającą przestrzenią i znajdującymi się w niej obiektami. Słowo „przestrzeń” możemy rozumieć również metaforycznie – jako przestrzeń kultury, edukacji, wychowania, sztuki. Mamy więc twardą naukę fizyczną, a jednocześnie myśl kulturową, cywilizacyjną, związaną ze sztuką. Ostatnio bardzo dużo czasu spędzamy przed różnymi ekranami. Z jednej strony poszerzamy nasze horyzonty, chociażby przez dostęp

do informacji, ale z drugiej strony – zawężamy świat do dwóch wymiarów – do tego, co możemy zobaczyć na ekranie laptopa, komórki czy telewizora. Edukacja przestrzenna dotycząca więc relacji ze środowiskiem naturalnym zwana jest także edukacją architektoniczną lub edukacją o środowisku zbudowanym. Celem jej jest budowanie zarówno tożsamości i odpowiedzialności za najbliższe otoczenie, jak i świadomości na temat dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu (kraju), popularyzacja wiedzy o kulturze (urbanistyce), rozumienie przestrzeni i podstaw jej kształtowania oraz rozwijanie kompetencji twórczych, tak ważnych w dobie kryzysów.

3. Dlaczego ważna jest edukacja przestrzenna?

Człowiek urodził się po to, aby żyć w trójwymiarowym świecie. Wiele naszych funkcji życiowych zależy od tego, jak współpracujemy z przestrzenią wokół, jak ją postrzegamy, jak jej używamy. Możemy przebywać w przestrzeni przyrody, naszej klasy, domu czy mieszkania. Ta przestrzeń bardzo na nas oddziałuje – wychowuje nas. Edukacja przestrzenna może być zatem drogą powrotu do funkcjonowania w trójwymiarze. To sposób na wprowadzanie treści o środowisku zbudowanym, przy czym nie tylko chodzi o budynki, lecz także o wszystko, co człowiek tworzy w swoim otoczeniu, jak sobie stwarza przestrzeń do życia. Nie wychodzimy zatem z założenia, że architektura to tylko konstrukcja, matematyka czy rysunek, ale widzimy to zagadnienie szerzej – szczególnie w dobie kryzysu klimatycznego – akcentując sprawy środowiska, ekologii i problemów globalnych. Perspektywa interdyscyplinarna jest bardzo ważna w edukowaniu przestrzennym, dlatego metoda projektowa sprawdza się tu najlepiej.

Jeśli obserwujemy raczkujące dziecko, to widzimy, jak ono się uczy organoleptycznie i poprzez ruch. Jego ciało zapamiętuje, czym jest świat. Tworzy sobie pewne struktury pojęciowe: czym jest zimno, a co to znaczy ciepło; czym jest wysokość, a co to znaczy nisko³. Będą to fundamentalne pojęcia stosowane do późniejszego rozumienia świata, które powstają z doznawania przestrzeni. Jeśli dziecko swobodnie się w niej czuje, to lepiej ją rozumie. Potrafi też znaleźć wiele rozwiązań dla jednego problemu. Może szukać najlepszych odpowiedzi oraz indywidualnych dróg dojścia do nich, wykorzystując swoje osobiste zasoby. Dziecko wtedy rozumie, że świat jest wieloraki i może w nim działać rozmaicie. Takie **myślenie o edukacji przestrzennej dotyczy również wizji edukacji jako całościowego, wielowymiarowego nauczania o świecie**. Nie wiemy, jak świat będzie się zmieniał, dlatego tak ważny jest powrót do rzeczywistej, wielowymiarowej przestrzeni, aby móc na nią i nadchodzące zmiany reagować z rozsądkiem i bez paniki. Chodzi też o to, aby umieć poradzić sobie w każdej sytuacji, czyli kształcić umiejętność przystosowywania się.

W dzisiejszym świecie łatwiej tworzyć i odbierać płaskie obrazy niż umiejętnie posługiwać się przestrzenią. Godziny spędzane przed ekranem oddaliły nas od świadomego korzystania

---

³ Schank R.C., Abelson R.P., (1977), *Scripts, Plans, Goals and Understanding: an Inquiry into Human Knowledge Structures*, USA: University of Michigan.

i kształtowania przestrzeni. Wyzwaniem nowoczesnej edukacji (formalnej czy pozaformalnej) jest przywrócenie pierwotnego przeznaczenia człowieka do życia w trójwymiarowym świecie. Należy uczyć się, jak w twórczy sposób rozwiązywać napotymane problemy – jak budować czy przekształcać miejsca do życia, aby stawały się dostępne dla wszystkich, pełne zieleni, ekonomiczne i ekologiczne, a przy tym estetyczne. Wszystko po to, aby w przyszłości żyć w zgodzie z naturą i ze swoimi potrzebami. Chodzi też o to, aby nauczyciel oraz jego uczniowie efektywnie porozumiewali się ze sobą w trakcie procesu edukacji o przestrzeni i współtworzyli obszar do uczenia się. To pozwoli w przyszłości skutecznie zmieniać świat na lepszy. Edukacja o środowisku zbudowanym, która łączy wiele dziedzin, np. estetykę, fizykę, matematykę, ekologię, socjologię, geografę, wymusza myślenie holistyczne i projektowe. To droga do rozwiązywania globalnych problemów w przyszłości.

4. Jak edukować o przestrzeni, wykorzystując naukowe osiągnięcia?

Człowiek jako badacz poznaje świat od chwili narodzin i przyswaja wiedzę, wymyślając nieustannie hipotezy i teorie, które ciągle weryfikuje i rekonstruuje. Wielkim osiągnięciem ucieleśnionego uczenia się jest nadanie sensu abstrakcyjnym symbolom, pomagają nam w tym nasze zmysły. Źródłem ludzkiej wiedzy są somatyczne i estetyczne doświadczenia rzeczywistości, o czym po raz pierwszy wspominał w swojej psychologicznej i pedagogicznej twórczości John Dewey⁴, a którą rozwinęli Richard Shusterman w teorii somaestetyki⁵ i Margaret Wilson w publikacji dotyczącej idei poznania ucieleśnionego⁶.

Stary zestaw akademickich kompetencji ustępuje dziś pola uczeniu się na drodze doświadczenia, by następnie tworzyć z wykorzystaniem kreatywności, czyli potencjału twórczego immanentnego dla każdej ludzkiej istoty. Odtwórcze i podawcze metody dydaktyczne zastępowane są twórczą, polimetodyczną edukacją. W tym świetle konfucjańską maksymę dydaktyczną należy rozszerzyć: *Powiedz, a zapomnę; pokaż, a zrozumie; daj doświadczyć, zapamiętam; pozwól przeżyć, uwewnętrznię na zawsze*, bo doświadczenie aktu twórczego niezaprzeczalnie stanowi o mocy podejmowanych działań i skuteczności procesu nauczania, zwłaszcza jeśli wykorzystana zostaje pełnia psychomotorycznych predyspozycji człowieka.

Interdyscyplinarne podejście w procesach edukacji jest dziś szeroko stosowane, gdyż łączy treści z różnych przedmiotów nauczania oraz otaczającego świata. Uczymy się komplementarnie poprzez rozum, ciało i emocje, a człowiek z całym swoim doświadczeniem zmysłowo-rozumowym bierze udział w tym procesie.

⁴ Dewey J., (2014), *Doświadczenie i edukacja*, Warszawa: Warszawska Firma Wydawnicza.

⁵ Shusterman R., (2008), *Świadomość ciała. Dociekania z zakresu somaestetyki*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.

⁶ Wilson M., (2002), [Six views of embodied cognition](#) [dostęp: 12.12.2023].

Realizowane w szkołach interdyscyplinarne projekty z dziećmi i młodzieżą przynoszą zaskakująco pozytywne efekty, ponieważ dzięki aktywnościom twórczym poszerza się horyzont doświadczeń i wiedzy w różnych dziedzinach. Wprowadzanie twórczości w procesy uczenia się, nie tylko w szkołach artystycznych, stało się zalecaną przez pedagogów praktyką, która odbywa się poza murami szkół: w muzeach, galeriach, teatrach, przestrzeni miejskiej, w lesie itp. Nie chodzi tu tylko o uatrakcyjnienie systemu edukacyjnego, lecz także o stworzenie autentycznych warunków do szukania inspiracji oraz inkubacji idei i pomysłów. Łączenie dyscyplin za pomocą twórczych aktywności pozwala ukazać wiedzę i świat w holistycznym ujęciu, bo świat nie dzieli się na przedmioty, ale stanowi nierozzerwalną i współzależną całość.

5. Jak w edukacji szkolnej uczyć o przestrzeni, uwzględniając podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej?

Współcześnie naukowcy zgadzają się, co do głównego czynnika sprawczego, który aktywizuje człowieka i pobudza go do rozwoju. Jest to aktywność twórcza, którą warunkuje genetyka. Dla rozwoju struktur poznawczych istotne jest nie tylko to, czego człowiek się uczy, lecz także w jakim kontekście, np. fizycznym, społecznym, kulturowym. Kontekst tworzonych w umyśle reprezentacji wpływa na interpretacje zależne od wieloznacznych warunków, w których przebiega proces edukacji. Twórczość staje się obszarem negocjowania znaczeń. Wskazuje na współpracę w grupie rówieśniczej jako bardziej efektywny czynnik zmiany rozwojowej, w odróżnieniu od asymetrycznej relacji nauczyciel – uczeń. W nowej sytuacji edukacyjnej rola nauczyciela ukierunkowuje się na tworzenie optymalnej i bezpiecznej przestrzeni do psychocieleśnego doświadczania. W dynamicznie zmieniającym się świecie powinniśmy uczyć, jak pozyskiwać wiedzę w różnych okolicznościach, jak ją weryfikować, a następnie twórczo wykorzystywać. Tych umiejętności można się nauczyć przez aktywne, pełne i wielozmysłowe doświadczanie procesu twórczego, które oczywiście możliwe jest w warunkach szkolnych.

Aktualna podstawa programowa zawiera zapisy dotyczące zagadnień i umiejętności związanych z edukacją środowiskową i daje możliwości ich integracji i realizacji w ramach różnego rodzaju działań (np. warsztatów, projektów, wycieczek, obserwacji, prototypowania, badania, projektowania) zgodnych z zapisami, ewentualnie wyodrębnienia oddzielnego przedmiotu, ścieżki edukacyjnej⁷. Najwięcej elementów związanych z edukacją środowiskową można odnaleźć na lekcjach geografii, przyrody i wiedzy o społeczeństwie. Nauczanie przedmiotów humanistycznych, takich jak: historia, historia sztuki, plastyka w szczególności daje możliwość poruszania zagadnień związanych z historią architektury i dziedzictwa kulturowego. W wielu obszarach nauczania, zarówno w dziedzinach ścisłych, jak i humanistycznych,

---

⁷ Baranowska M., *Architektura dla edukacji*, [Co to jest ADE?](#) [dostęp: 18.06.2024].

pojawia się kontekst lokalny regionu wraz z budowaniem takich umiejętności jak: odpowiedzialność, świadomość i zaangażowanie. Możliwość adaptacji elementów edukacji przestrzennej powinna być wdrażana w indywidualny i twórczy sposób przez autonomicznych nauczycieli, w zamian za ścisłe i scentralizowane wytyczne. Jeśli podstawa programowa nawet w obecnym kształcie uwzględnia na różnych przedmiotach na każdym etapie edukacyjnym zagadnienia związane z edukacją środowiskową, to szczególną uwagę nauczyciele powinni poświęcić sposobom jej realizacji w systemie edukacji, czyli zintegrować elementy edukacji przestrzennej z edukacją różnych przedmiotów, współpracując ze sobą. Edukacja przestrzenna, jako dziedzina interdyscyplinarna, osadzona w konkretnym kontekście, wymaga twórczych metod, swobody w działaniu i rozszczęlniania murów szkolnych w celu realizacji tych założeń⁸. Ważne jest umożliwienie podejmowania rozmaitych środków dydaktycznych i dostosowania przestrzeni edukacyjnych do możliwości kształcenia miękkich i twórczych kompetencji jutra. Nauczyciel w swojej autonomii powinien podejmować takie działania ze swoimi uczniami, które umożliwią im osiągnięcie wspólnego celu. Czy zatem w budynku szkolnym uczeń może realizować przeróżne aktywności? Czy budynek szkolny jest dostosowany do tego, aby uczeń mógł zdobyć różne umiejętności? Do jakich aktywności zaprasza klasa szkolna? Odpowiedzi na te pytania powinny udrażniać edukację, która dzięki szkole kształci umiejętności przystosowania się, pozwalając uczniom na różnorodne aktywności. Szkolne klasy mogą stwarzać uczniom takie możliwości, jeśli zostaną zaprojektowane jako mobilne przestrzenie, wtedy metodyka pracy opierać się będzie na twórczych aktywnościach i na zasadzie rozwiązywania problemowego, które w komplementarny sposób wnosi na warsztat pracy edukacyjnej problemy „z życia wzięte”. Najlepszą metodą na realizację powyższych wytycznych jest metoda projektowa.

6. Jak realizować projekt edukacyjny w warunkach szkolnych?

Proces edukacyjny to *proces recepcji rzeczywistości, który polega na świadomym odczuwaniu wszystkimi zmysłami, a następnie refleksji nad zdobytym i zmagazynowanym zasobem doświadczeń związanych z kompetencjami poznawczymi*⁹. Na zjawisko wychowania składa się przestrzeń, w której następuje rozwój człowieka i proces jego socjalizacji oraz działanie, w którym zachodzi proces edukowania zbudowany na faktach i doznaniach zmysłowych. Przy realizacji projektu można wpływać na obie te sfery, budując środowisko wychowawcze oparte na doświadczeniu twórczości. Współcześnie twórczość nie manifestuje się tylko przez wytwór materialny, lecz także objawia się postawą pełnej, permanentnej gotowości do procesu postrzegania i wytwarzania czegoś nowego niezależnie od dziedziny. Twórczość staje się drogą uczenia się i zgłębiania prawd o świecie.

⁸ Hazelkorn E., (2015), [Science Education For Responsible Citizenship](#) [dostęp: 18.06.2024].

⁹ Futyma S., (2012), *Edukacja wobec zmysłowej natury człowieka. Od unilateralności do komplementarności*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 18.

Realizując projekt edukacyjny o przestrzeni:

- oddajemy sprawczość w ręce uczniów;
- bacznie obserwujemy i komentujemy otaczający świat;
- badamy otoczenie, aby zmapować problemy lokalnego społeczeństwa i środowiska zbudowanego;
- szukamy rozwiązań dla problemów i wykorzystujemy twórczość;
- dyskutujemy o możliwościach rozwiązań, bo z pewnością jest ich wiele;
- bierzemy na poważnie wszelkie propozycje ze strony wszystkich uczestników projektu;
- wchodzimy w przestrzeń pozaszkolną ze swoimi działaniami edukacyjnymi;
- inicjujemy twórczość i prototypujemy rozwiązania (np. szkice na plastyce, makiety na technice, opisy na języku polskim);
- podejmujemy współpracę z nauczycielami innych specjalności, aby interdyscyplinarnie poszerzać pole widzenia wszystkich uczniów i uczennic;
- zapraszamy do współdziałania specjalistów (np. architektów, projektantów, ekologów);
- wraz ze swoimi wychowankami uczestniczymy w życiu lokalnym.

Projekt powinien być skonstruowany zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, które uwzględniają potrzeby obecnego pokolenia i mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie¹⁰. Z tego wynika też istotny cel metody projektowej – organizowanie porozumienia między ludźmi, aby optymalnie przekształcać przestrzeń do życia. Podejmowane działania w projekcie edukacji przestrzennej opierają się na zbieraniu obserwacji i doświadczeń, które otwierają na nowy świat doznań i nietrutynowy sposób patrzenia.

Naturalnym źródłem motywowania przez twórczość jest zaciekawienie tematem, atrakcyjność działań i często ich zabawowy charakter, osadzenie tematu w lokalnych realiach i aktywizacja całego ciała. Sztuka i kultura łatwo stają się elementem łączącym różne dziedziny, dlatego w działaniu twórczym należy wykorzystywać potrzebną wiedzę z różnych przedmiotów. U podstaw działań zawsze leży wyznaczenie wspólnych celów, które wynikać będą z realnych potrzeb. Nie bez znaczenia dla przebiegu projektu i doboru środków realizacji mają zasoby uczestników, na co składa się ich kontekstowość biograficzna i osobowościowe uwarunkowania. Podczas realizacji projektu *Drzewa są bezbronne* w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii nr 8 w Radości¹¹ w ramach programu Centrum Edukacji Obywatelskiej *Sztuka zaangażowania. Rezydencje artystyczne w MOW-ach i MOS-ach*¹² wykorzystano potencjał grupy, aby zareagować na problem. Inicjacyjną rolę do działań spełniła wycinka drzew, po wschodniej stronie obwodnicy Warszawy, którą zaobserwowano podczas interaktywnego spaceru. Silne emocje, które się wówczas pojawiły, zainspirowały młodzież do opracowania i zorganizowania akcji artystycznej w obronie natury. Do happeningu udało się włączyć nie tylko społeczność ośrodka wychowawczego, lecz także okolicznych mieszkańców. Ta aktywność,

---

¹⁰ Polska pomoc, [Cele zrównoważonego rozwoju](#) [dostęp: 18.06.2024].

¹¹ Pole Sztuki, [Rezydencje artystyczne. Sztuka zaangażowania](#) [dostęp: 18.06.2024].

¹² Centrum Edukacji Obywatelskiej, [Sztuka zaangażowania, Rezydencje artystyczne w MOS-ach i MOW-ach](#) [dostęp: 18.06.2024].

która miała społeczny charakter, pozwoliła na poczucie przynależności do grupy mieszkańców tego terenu i umocniła świadomość o wartości zasobów naturalnych okolicy. Dzięki realizacji projektu młodzież mogła zrozumieć złożoność lokalnych problemów i procesów społecznych oraz poznać samych siebie. Młodzież zobaczyła także, jak można wyrażać trudne emocje przez twórczość¹³.

Aby zapewnić efektywność projektu, należy uwzględnić następujące czynniki w działaniu:

- interaktywność uczestników z otoczeniem, przez co dokona się wymiana w dialogu społecznym;
- zasada – tu i teraz – czyli aktualizowanie kierunków działań na poszczególnych etapach;
- wdrażanie naprzemienne pracy grupowej i indywidualnej, aby wykorzystać maksymalnie zasoby grupy i jej uczestników oraz oddawać im sprawczość;
- konieczną współpracę z nauczycielami różnych specjalności;
- interdyscyplinarność, aby zapewnić szerokie pole eksploracji i wielość doświadczeń wszystkim uczestnikom i uczestniczkom.

Podsumowanie

Przestrzeń, którą kształtujemy, formuje nas! Forma otaczających nas obiektów i jakość przestrzeni, w której żyjemy, spełnia rolę wychowawczą. Możemy na nią świadomie wpływać, aby budować coraz lepszy świat. Rola współczesnego nauczyciela polega na budowaniu komplementarnego środowiska wychowawczego, które z uważną obserwacją otoczenia będzie umożliwiało uczniom eksplorację świata, samodzielne rozwiązywanie realnych problemów przy harmonijnym wykorzystaniu analogowych i cyfrowych środków dydaktycznych. Edukacja przestrzenna podejmuje to wyzwanie w działaniu twórczym, do którego dochodzi na etapie badań dotyczących potrzeb lokalnych.

Warunki efektywnej edukacji przestrzennej to:

- połączenie z realnym życiem (aktualność problemu);
- wkomponowanie strategii edukacji w otoczenie lokalne;
- wzbudzanie emocji (co pozytywnie wpływa na zapamiętywanie);
- poszerzanie pola wiedzy i doświadczeń;
- działanie multisensoryczne w przestrzeni 3D;
- aktywizowanie w dialogu społecznym;
- umożliwienie interdyscyplinarnej twórczości.

Radzenie sobie z ryzykiem podejmowania twórczych aktywności w realnej przestrzeni szkolnej i poza nią będzie stanowiło o jakości pracy współczesnego nauczyciela. W podstawie programowej znajduje się wiele wątków dotyczących edukacji przestrzennej i okazuje się, że jest ona codzienną praktyką wielu nauczycieli, którzy uczą o środowisku zbudowanym i naturalnym oraz pokazują złożoność świata. Dziś bowiem potrzebujemy komplementarnej

---

¹³ Centrum Edukacji Obywatelskiej, [Sztuka zaangażowania](#) [dostęp: 18.06.2024].

edukacji, reagującej na zmiany, przygotowującej do nabycia umiejętności adaptacyjnych, wzmacniającej etyczne postępowania o charakterze środowiskowym. Edukacja przestrzenna realizuje się przez doświadczanie realnej przestrzeni. Wynika z rzeczywistych potrzeb społeczności, odnosząc się do zasobów miejsca i bieżącej rzeczywistości. Czerpie z dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Dzięki edukacji przestrzennej uczymy się troszczyć o przyszłość, stajemy się uważni i czuli wobec otoczenia. To metodyczny kierunek edukacyjny, gdzie międzyprzedmiotowe działania projektowe mogą być prowadzone w celu kształtowania postaw odpowiedzialności za środowisko, w którym żyjemy.

- Aby ocalić zagrożoną planetę, potrzebujemy **kreatywnego myślenia** i sprawczości!
- Aby realizować innowacyjne rozwiązania dla świata, potrzebujemy **krytycznego myślenia** oraz umiejętności projektowania i konstruowania!
- Aby pozyskać sprzymierzeńców do działania, potrzebujemy umiejętności sprawnego porozumiewania się z innymi, dlatego tak ważne są **kompetencje komunikacyjne** i doskonalenie **współpracy**.

Twórcza edukacja przestrzenna odpowiada na te potrzeby, zatem spróbujmy ją wprowadzić do naszej szkoły.

Bibliografia

Baranowska M., *Architektura dla edukacji*, [Co to jest ADE?](#)

Centrum Edukacji Obywatelskiej, [Sztuka zaangażowania](#).

Centrum Edukacji Obywatelskiej, [Sztuka zaangażowania](#), [Rezydencje artystyczne w MOS-ach i MOW-ach](#).

Dewey J., (2014), *Doświadczenie i edukacja*, Warszawa: Warszawska Firma Wydawnicza.

Futyma S., (2012), *Edukacja wobec zmysłowej natury człowieka. Od unilateralności do komplementarności*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Hazelkorn E., (2015), [Science Education For Responsible Citizenship](#).

Minchberg M., (2022), *Interdyscyplinarna edukacja przez sztukę. Budowanie środowiska estetycznego wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo APS.

Pole Sztuki, [Rezydencje artystyczne. Sztuka zaangażowania](#).

Polska pomoc, [Cele zrównoważonego rozwoju](#).

Schank R.C., Abelson R.P., (1977), *Scripts, Plans, Goals and Understanding: an Inquiry into Human Knowledge Structures*, USA: University of Michigan.

Shusterman R., (2008), *Świadomość ciała. Dociekania z zakresu somaestetyki*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.

Wantuch-Mantla D., Martyka A., (2021), *Powszechna edukacja architektoniczna. Doświadczenia polskie i kształcenie incydentalne*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.

Wilson M., (2002), [Six views of embodied cognition](#).

O autorce

Małgorzata Minchberg – doktor pedagogiki twórczości, specjalistka edukacji kulturalnej i artystycznej, animatorka kultury. Autorka programu edukacji przestrzennej *Widzę i tworzę w przestrzeni*, który implementowany jest w pierwszej klasie architektonicznej w XXI Liceum Ogólnokształcącym im. Hugona Kołłątaja w Warszawie. Wykładowczyni w Instytucie Edukacji Artystycznej Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Autorka monografii *Interdyscyplinarna edukacja przez sztukę. Budowanie środowiska estetycznego wychowania* (Wydawnictwo APS, 2022). Laureatka wielu nagród, m.in. *Impulsu Kultury – Mazowieckiej Nagrody Inspiracji Kulturalnych* i kilkakrotnie *Warszawskiej Nagrody Edukacji Kulturalnej*.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl